

ПАРАЎНАННІ Ё ЗБОРНІКУ Я. СЭЙФЕРТА «БЫЦЬ ПАЭТАМ»: КЛАСІФІКАЦЫЙНА-СТРУКТУРНЫ АСПЕКТ

Ю. А. Шлемен

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр-т Незалежнасці, 4,
220030, г. Мінск, Беларусь, yulenska.shlemen@mail.ru*

Артыкул прысвечаны спосабам увядзення параўнанняў у мастацкі паэтычны тэкст у апошнім зборніку «Быць паэтам» чэшскага паэта Я. Сэйфэрта. Прадметам даследавання з'яўляецца структурная класіфікацыя параўнанняў, выкарыстаных у творах. Мэтай навуковага даследавання з'яўляецца неабходнасць акрэсліць частотнасць ужывання дадзенага мастацкага тропа ў вершах. Вынікам аналізу стала зробленая ўпершыню ў беларускім літаратуразнаўстве класіфікацыя параўнанняў, паводле мадэлі, прапанаванай даследчыцай Л. К. Вакарук. Высновы артыкула могуць выкарыстаны на занятках па чэшскай літаратуры, а таксама пры філалагічным аналізе мастацкіх тэкстаў.

Ключавыя словы: Я. Сэйфэрт; параўнанні; мастацкі троп; класіфікацыя; зборнік «Быць паэтам».

СРАВНЕНИЯ В СБОРНИКЕ Я. СЕЙФЕРТА «БЫТЬ ПОЭТОМ»: КЛАССИФИКАЦИОННО-СТРУКТУРНЫЙ АСПЕКТ

Ю. А. Шлемен

*Белорусский государственный университет, пр-т Независимости, 4,
220030, г. Минск, Беларусь, yulenska.shlemen@mail.ru*

Статья посвящена способам введения сравнений в художественный поэтический текст в последнем сборнике «Быть поэтом» чешского поэта Я. Сейфэрта. Предметом исследования является структурная классификация сравнений, использованных в произведениях. Целью научного исследования является необходимость очертить частотность употребления данного художественного тропа в стихах. Результатом анализа стала сделанная впервые в белорусском литературоведении классификация сравнений, согласно модели, предложенной исследователем Л. К. Вакарук. Выводы статьи могут использоваться на занятиях по чешской литературе, а также при филологическом анализе художественных текстов.

Ключевые слова: Я. Сейфэрт; сравнения; художественный троп; классификация; сборник «Быть поэтом».

COMPARISONS IN THE COLLECTION OF J. SEIFERT «TO BE A POET»: CLASSIFICATION AND STRUCTURAL ASPECT

Y. A. Shlemen

*Belarusian State University, 4 Independence Avenue,
220030, Minsk, Belarus, yulenska.shlemen@mail.ru*

The article is devoted to the ways of introducing comparisons into an artistic poetic text in the latest collection «To be a poet» by the Czech poet J. Seifert. The subject of the study is the structural classification of comparisons used in the works. The purpose of the scientific research is the need to outline the frequency of use of this artistic trope in poetry. The result of the analysis was a classification of comparisons made for the first time in Belarusian literary studies, according to the model proposed by researcher L. K. Vakaruk. The conclusions of the article can be used in classes on Czech literature, as well as in the philological analysis of literary texts.

Keywords: J. Seifert; comparison; artistic trope; classification; collection «To be a poet».

Вобразнасць – галоўная ўласцівасць мастацкага тэксту, для стварэння якой могуць выкарыстоўвацца разнастайныя магчымасці мовы. Асноўная функцыя твораў заключаецца ў эстэтычным уздзеянні на чытачоў. Аўтар імкнецца выклікаць пэўныя пачуцці і эмоцыі з дапамогай мастацкіх сродкаў. Да найбольш функцыянальных сродкаў адносіцца лексіка, паколькі менавіта на аснове лексікі фарміруюцца тропы і стылістычныя фігуры. Параўнанне становіцца адным з самых яскравых і частотных тропаў. С. Гаспаран адзначае, што «*на тым, як пісьменнік ці паэт ужывае параўнанні, можна меркаваць пра яго мастацкае мысленне, эстэтычныя погляды, прыналежнасці да таго ці іншага літаратурнага кірунку і г. д.*» [1, с. 2–3].

Параўнанне стала адным з асноўных мастацкіх тропаў, ужытых Я. Сэйфертам у яго паэтычных творах, што і абумовіла высокую літаратуразнаўчую ацэнку яго зборнікаў. Паэтычны зборнік «Быць паэтам» з'яўляецца апошняй кнігай вершаў чэшскага Нобелеўскага лаўрэата, што сведчыць пра значнасць дадзеных вершаў, а таксама пра зварот да разнастайных мастацкіх тропаў, у тым ліку параўнанняў.

Параўнанне з'яўляецца шматаспектнай фігурай, што прыводзіць да пэўных цяжкасцей пры спробе яго класіфікацыі. У аснову падзелу звычайна ўключаюцца розныя прыкметы, таму ўсе класіфікацыі становяцца многаступеньчатымі. Класіфікацыя, прапанаваная Л. К. Вакарук дапамагае ахапіць усе віды параўнанняў, а таму такі падзел быў абраны для дадзенага даследавання [2, 45–50].

Структураванне параўнальных зваротаў можна адбывацца па характары адлюстравання рэчаіснасці. На гэтай падставе ўсе параўнанні дзеліцца на дзве групы: сцвярджальныя і адмоўныя.

Да першай групы належаць параўнанні, у якіх вынік супастаўлення суб'екта і аб'екта падаецца ў форме сцвярджэння. Пераважная большасць усіх параўнанняў, выкарыстаных у творах зборніка, належаць да гэтай разнавіднасці: «сны **мільгалі** над яе стрэхамі як **лятучыя талеркі**» [3, s. 13], «[тая, якую кахаю] і **ходзіць** як **прапашчая душа**» [3, s. 15], «[вочы] **ішлі** са мной у жыцці ажно да сёння як **зоркі**» [3, s. 58], «[крыніца] і **яшчэ гарачая падае** назад у ракавіну як **параненая птушка**» [3, s. 59], «**наслухаўся** я яе [плаціны] гулу, як **любоўнай песні**» [3, s. 97] і інш.

У другой групе вынік супастаўлення перадаецца праз адмоўе, аднак такія параўнанні прысутнічаюць у вершах у вельмі малой колькасці, што тлумачыцца даволі рэдкім ужываннем дадзенай групы ў мастацкіх тэкстах, паколькі адмоўныя параўнанні ў асноўным характэрныя для твораў вуснай народнай творчасці: «**ужо даўно не растуць** ландышы ў **кралупскім гаі**, **як у часы майго юнацтва**» [3, s. 33], «**не быць таму голасу, маўчаў бы, як птушка**» [3, s. 104].

Наступнай прыкметай для класіфікацыі можа быць сінтаксічная форма параўнанняў, на аснове якой можна вылучыць тры групы адзінак: параўнанні-словы, параўнанні-словазлучэнні і параўнанні сказы.

Сінтаксічныя разнавіднасці параўнанняў вызначаюцца па характары пабудовы той часткі параўнальнага звароту, якая ўключае ў сябе аб'ект параўнання. Так, да **параўнанняў-слоў** належаць наступныя прыклады: «[песня] на калені як **падарунак** твайму цярыліваму каханню» [3, s. 21], «так **нарэшыце тут разам ляжым** як **палюбоўнікі**» [3, s. 44], «**імгненне хутчэйшае, чым усмешка**» [3, s. 55], «**маляваць жанчын прыгожых як неба**» [3, s. 57], «[вочы] **ішлі** са мной у жыцці ажно да сёння як **зоркі**» [3, s. 58].; **параўнанні-словазлучэнні** прадстаўлены такімі параўнальнымі зваротамі: «[парэнчы] **ужо абваліліся** як **разбітыя дошкі запаведзей**» [3, s. 17], «і калодзеж майго дзяцінства як **струхлелая арфа без струн**» [3, s. 17], «[успаміны] **успыхнулі** як **палітыя бензінам**» [3, s. 17], «з **бесклапотнага нашага жыцця** як **вялыя палёсткі руж** адляталі **ночы**» [3, s. 19], «[паэзія] **сочыць за мной** як **анёл-захавальнік**» [3, s. 19], «[песня] **была прыгажэйшай, чым нітка жэмчугу**» [3, s. 21], «**запацелыя каралы тваіх завушніц** як **кроплі сургучу**» [3, s. 23], «**асвятлялі мне іх вершы дарогу** як **полымя ў цемры**» [3, s. 24]; **параўнанні-сказы** таксама прысутнічаюць у вершах зборніка «Быць паэтам»: «**надзвычайная метафара – большае, чым залаты пярсцёнак на руцэ**» [3, s. 11], «**не ведаю, як у іншых месцах, але ў нас**» [3, s. 19], «**жоўтым і аранжавым тапа-**

зам, як *бывае неба падчас навальніцы*» [3, s. 51], «так ціха, як бы *дзверы майго пакоя*» [3, s. 75], «[*Йіндржых Гаржэйшы*] вершы пісаў у перапоўненай кавярні на круглым століку, як *пасля бітвы ваяр лісты сваёй дарагой*» [3, s. 89], «і я *задрыжаў, як калі палюбоўнік убачыць палюбоўніцу*» [3, s. 97].

Наступнай класіфікацыйнай прыкметай служыць ступень вобразнасці параўнання, што дазваляе раздзяліць іх на дзве групы: параўнанні вобразныя і бязвобразныя.

Да бязвобразных параўнанняў адносяцца ўсе тыпы кампаратыўных канструкцый, што дапамагаюць аднесці падобныя параўнанні да сферы мовы, паколькі сюды адносяцца параўнальныя ступені прыметнікаў і прыслоўяў, складаназалежныя сказы з даданымі параўнальнымі часткамі і г. д. Нягледзячы на прыналежнасць бязвобразных параўнанняў да сферы граматыкі, такія параўнальныя звароты сустракаюцца ў прааналізаваным зборніку: «*надзвычайная метафара – большае, чым залаты пярсцёнак на руцэ*» [3, s. 11], «*не ведаю, як у іншых месцах, але ў нас*» [3, s. 19], «[*песня*] была *прыгажэйшай, чым нітка жэмчугу*» [3, s. 21], «[*вершы*] былі *больш таямнічыя, чым вераломныя балоты Йізеры*» [3, s. 31], «*што найпрыгажэйшыя жанчыны на свеце*» [3, s. 55], «раней, чым я *прыдумаю верш*» [3, s. 57], «[*дзіры*] якія яшчэ *больш страшныя, чым само пекла*» [3, s. 64].

Вобразныя параўнанні адносяцца пераважна да мастацкіх тэкстаў і характарызуюцца рознымі семантычнымі пераўтварэннямі, якія дазваляюць вылучыць метафарычныя і метанімічныя параўнанні.

У метафарычных параўнаннях перанос наймення адбываецца на падставе падабенства, асацыятыўных сувязей паміж суб'ектам і аб'ектам параўнання. Пераважную большасць мастацкіх параўнанняў складае менавіта гэты тып параўнанняў: «з *бесклапотнага нашага жыцця як вялыя пялёсткі руж адляталі ночы*» [3, s. 19], «на іх *ускраіне выраслі трубы як пачварныя дрэвы без галін*» [3, s. 29], «[*шчокі*] аднак ужо бледныя, як *святло зорак узімку пасля абеду*» [3, s. 29], «*дні сцякалі паціху як мёд з драўлянай лыжкі*» [3, s. 42], «[*мёртвыя*] ляжалі на зямлі каля сябе як *застрэленыя зайцы на паляванні*» [3, s. 45], «[*кратары*] былі *пагрозлівыя як незачыненыя брамы ў гарачае пекла*» [3, s. 46].

Параўнанні метанімічнага характару сустракаюцца нашмат радзей, чым метафарычнага, паколькі мяжу паміж метафарай, метаніміяй і сінекдахай часам вельмі цяжка вызначыць. У прааналізаваным зборніку падобныя параўнальныя звароты адсутнічаюць.

Такім чынам, колькасны складнік параўнанняў у зборніку Я. Сэйфэрта «Быць паэтам» даволі вялікі (63 адзінкі). Класіфікацыйнае структураванне дазволіла падзяліць параўнанні па разнастайных

крытэрыях. Так, чэшскі Нобелеўскі лаўрэат ужываў розныя віды параўнанняў у вершах. Аднак зварот да вобразных параўнанняў і іх перавага над бязвобразнымі дазволілі перадаць адносіны пісьменніка да канкрэтных з’яў рэчаіснасці, а таксама паказалі стаўленне самога аўтара да дамінантнага вобраз Прагі. Выкарыстання мастацкія тропы і сінтаксічныя фігуры дазваляюць аўтару апісаць Прагу па-мастацку маляўніча і эмацыянальна.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Гаспарян С. К.* Сравнение как “изъяснение” в научной речи и как средство лингвопоэтического творчества в художественной литературе: автореферат дис. ... доктора филологических наук: 10.02.04. Москва, 1994. 56 с.

2. *Вакарюк Л. К.* вопросу о типологии сравнений // *Studia Methodologica: [науковий збірник]* / гол. О. Лещак; відп. ред. І. Папуша; редкол.: Є. Адамчик, М. Братасюк, О. Глотов [та ін.]. Тернопіль: ТДПУ, 2003. Вип.13 С. 44–51.

3. *Seifert J.* Býti básníkem / Jaroslav Seifert. Praha : Československý spisovatel, 1984. 112 s.